

Бербец В.В.,
канд. пед. наук, доцент,
Уманський ДПУ
ім. П.Тичини

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

В статтє определєнна суццность, содержание и задания профориєнтационной работы с учениками в основной школе и предложєны методические рекомєндации относительно усовершенствования профинформационной работы на уроках трудового

In the article certainly essence, maintenance and task of professional orientation work, with students at basic school and methodical recommendations are offered in relation to the improvement of professional information work on the lessons of labour studies.

Завершальним етапом психологічної та практичної підготовки учнів до трудової діяльності є їх правильна професійна орієнтація. Професійна орієнтація – система організації та проведення навчально-виховної роботи, спрямованої на засвоєння учнями необхідних знань про соціально-економічні й психофізіологічні умови правильного вибору професії, формування в них уміння аналізувати вимоги різних професій до психологічної структури особистості, а також свої професійно значущі якості, шляхи й засоби їх розвитку.

Центром профорієнтаційної роботи з учнями є загальноосвітня школа, яка забезпечує високий рівень загальної і політехнічної освіти молоді, виховує у неї моральну готовність працювати, формує трудові навички, створює основу для свідомого вибору професії.

Аналіз праць Д. Закатнов, М. Захарова, Н. Калугіна, В. Симоненка, Б. Федоришина, В. Сидоренко, М. Тименко та інших науковців свідчить про важливу роль профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю.

Оскільки проблема організації професійної орієнтації учнів має важливе значення для сучасної школи, метою статті є визначення змісту та завдань профорієнтаційної роботи з учнями та удосконалення профінформаційної роботи в процесі трудової підготовки.

Професія, яка відповідає інтересам і нахилам людини, викликає у неї задоволення. Особиста значущість професії підвищується, якщо вона престижна, має творчий характер, високо матеріально оцінюється.

Світ професій досить рухливий. Одні професії відходять у минуле, інші – з'являються. Тому учні потребують різносторонньої інформації про професії, кваліфікованої поради на етапі вибору життєвого шляху, підтримки й допомоги на початку професійного становлення.

Раніше професійна орієнтація (в тому числі її психологічні аспекти) розглядалася з позицій тимчасової допомоги старшокласнику у його професійному самовизначенні, для вибору професії раз і на все життя.

Проте виявилось, що на практиці такий шлях часто не дає бажаних результатів. Адже коли поради і навіть вимоги профорієнтолога починав виконувати конкретний випускник з власними поглядами, певним досвідом, унікальним набором індивідуальних властивостей, прогнозованого позитивного результату досягти неможливо. Більше того, прагнення діяти відповідно до конкретних вимог може призвести до непередбаченої ситуації – професія ніби вибрана правильно, але в процесі навчання з'являється незадоволення нею, що призводить до внутрішнього конфлікту особистості. Це тому, що людина постійно розвивається, і та професія, яка влаштувала її три роки тому, може більше не задовольняти. Професійна орієнтація не закінчується вибором професії, вона актуальна протягом усього життя людини.

Слід зазначити, що зміст, форми й методи профорієнтаційної роботи в школі на сьогодні не забезпечують досягнення основної мети професійної орієнтації – формування в старшокласників готовності до професійного самовизначення. Перешкодою для успішного розвитку профорієнтації є те, що вона, як правило, розрахована на середнього учня; відсутній індивідуальний, диференційований підхід до особистості школяра; профорієнтаційна робота має переважно декларативний характер, не

надаючи можливість кожному спробувати себе в різних видах практичної діяльності тощо [3].

Правильний вибір професії — це моральне задоволення, висока самооцінка. Водночас це й висока продуктивність праці, висока якість продукції. Вибір професії — точка, в якій сходяться інтереси особистості та суспільства, де можливе й необхідне поєднання особистих і загальних інтересів. Завданнями профорієнтації є ознайомлення учнів з професіями та правилами їх вибору, рекомендованими Міністерством освіти і науки України; виховання в молоді спрямованості на самопізнання і власну активність як основу професійного самовизначення; формування вміння зіставляти свої здібності з вимогами, необхідними для набуття конкретної професії, складати на цій основі реальний план оволодіння професією; забезпечення розвитку професійно важливих якостей особистості.

Професійну орієнтацію в школі слід розглядати як органічну складову частину всієї системи навчально-виховної роботи, а не як суму окремих заходів, до того ж пов'язаних лише з випуском учнів з школи. Вона має якнайтісніше пов'язуватися в цілому з процесом формування всебічного розвитку особистості, підготовкою учнів до життя, до праці і здійснюватися планомірно через навчальну і позакласну роботу в школі. Неправильною є позиція тих, хто поєднує її тільки з позаурочною роботою.

Проаналізувавши науково-методичну літературу, встановлено, що до змісту профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі входять: ознайомлення учнів з найпоширенішими масовими професіями в процесі вивчення трудового навчання; формування в учнів умінь і навичок, необхідних для виконання різноманітних видів праці у виробничих умовах; виявлення і визначення інтересів, нахилів, бажань, здібностей, а також фізичних і психічних можливостей підлітків; ознайомлення учнів з вимогами, які ставлять конкретні професії до об'єму загальноосвітніх, технічних і спеціальних знань, умінь і навичок, і змістом роботи майбутніх фахівців; надання учням допомоги у професійному самовизначенні шляхом педагогічної консультації про професії, їх вимоги, про навчальні заклади, де можна оволодіти відповідними професіями, про умови праці за обраною професією тощо [2].

Основна передумова профорієнтації — виховання в учнів любові до праці, активного бажання й потреби брати участь у суспільно корисній і особливо продуктивній праці.

У I–IV класах учні привчаються любити і поважати працю, ознайомлюються з найпоширенішими професіями свого району, професіями батьків.

У V–VIII класах запроваджується більш систематичне ознайомлення учнів з професіями, їх змістом, вивчаються і спрямовуються їхні інтереси, нахили і здібності.

У IX класі узагальнюються результати профорієнтаційної роботи минулих років, уточнюються професійні наміри та визначається майбутній вид навчання, проводиться систематичне ознайомлення учнів з різними професіями.

У X–XI класах завершується профорієнтація школярів, узагальнюються знання про професії і спеціальності, розвиваються інтереси, нахили і здібності учнів з урахуванням індивідуальних особливостей кожного з них, забезпечується підготовка і можливість участі їх у практичній діяльності [1].

Результат — сформованість особистісно значущого сенсу вибору професії, певної професійної спрямованості, професійне самовизначення учнів, готовність до зміни професійної спрямованості та переорієнтації на суміжні професії, на інші види діяльності відповідно до індивідуальних особливостей учнів та результатів профвідбору.

Для ефективного здійснення профорієнтаційної роботи важливо дотримуватись таких основних вимог:

- профорієнтація неможлива без ґрунтового вивчення здібностей, нахилів, інтересів та стану здоров'я школярів;
- профорієнтація має бути органічно пов'язана з усім навчально-виховним процесом, спиратися на загальноосвітню і трудову підготовку учнів;
- у здійсненні профорієнтаційних заходів слід встановлювати тісні зв'язки школи з виробництвом, з громадськими та державними організаціями.

Формування правильного мотивованого ставлення до професії вимагає достатньої інформації про цю професію. Інформація повинна бути всебічною, об'єктивною і подаватися в доступній для учнів формі.

Робота з професійної інформації повинна будуватися так, щоб у процесі її здійснення була можливість розв'язати чотири основні завдання:

а) повідомлення учням певного кола знань про найбільш масові професії — соціальні, економічні, технологічні і психологічні питання;

б) інформування учнів про шляхи оволодіння, тими чи іншими професіями — навчальні заклади, навчальні предмети, термін навчання, можлива кваліфікація та ін.;

в) формування позитивного ставлення до професій, особливо до тих, попит на які актуалізується соціально-економічним розвитком суспільства;

г) формування стійких професійних інтересів і правильно мотивованих професійних намірів, які ґрунтуються на усвідомленні соціально-економічних потреб суспільства і психофізіологічних особливостей учня [2].

Різноманітні форми роботи широко практикуються в наших школах, але нерідко вони здійснюються формально, без урахування психологічних вимог до професії, що знижує ефективність їх виховних функцій. Наприклад, інформація розкриває тільки привабливий бік професії і її суспільне значення, але не дає всебічної характеристики і об'єктивних даних про складність професії, її вимог до людини тощо. У таких випадках учень, не маючи з першоджерел достатньої інформації, доповнює її за рахунок випадкових відомостей. Внаслідок цього знецінюється та інформація, на забезпечення якої було затрачено сили педагогічного колективу.

Формування свідомого, сталого інтересу до професії, формування професійних намірів повинні спиратися на пізнавальні потреби особистості. Якщо подана інформація не розкриває творчих можливостей професії, то ефективність такої професійної роботи значно знижується.

Профорієнтаційну роботу слід будувати так, щоб вона розкривала психологічні вимоги професії. Інформація повинна включати аналіз професії, показувати, які вимоги ставить професія до особистості, як залежить успішність роботи і її творче виконання від можливостей особистості, як можна виявити і перевірити свою придатність до даної професії.

Аналіз педагогічної діяльності вчителів показує, що кожний навчальний предмет, а особливо трудове навчання чи факультативний курс має певні можливості для ознайомлення учнів з різними професіями. В процесі вивчення літератури, суспільствознавства, історії в учнів складаються ідейні переконання, ідеали, що мають вирішальне значення для формування особистості, зокрема, для формування професійних інтересів учнів.

На уроках трудового навчання учні на політехнічній основі оволодівають системою техніко-технологічних та економічних знань, набувають умінь і навичок самостійної роботи з різними матеріалами, використовуючи з практичною метою інструменти, пристосування і прилади, в них формується сумлінне ставлення до процесу праці та її результатів. Усі ці якості мають безпосереднє значення для подальшої професійної орієнтації. Важливу роль у професійній орієнтації школярів відіграють факультативні курси. Значна їх частина орієнтує старшокласників на конкретну професію і дає їм певний обсяг знань, умінь і навичок з цієї професії. Провідна роль у цій роботі належить класному керівникові. Він упродовж тривалого часу спостерігає за учнями свого класу, вивчає їх індивідуальні особливості, інтереси, здібності й нахили, контактує з батьками, знає виховний потенціал кожної сім'ї. Це дає йому змогу організувати профорієнтаційну роботу на належному рівні. Серед форм такої роботи, використовуваних класними керівниками, найефективнішими є екскурсії, зустрічі з фахівцями, колишніми випускниками, вечори, диспути, конференції, класні години, заняття в гуртках, факультативи, що дає їм змогу спостерігати за розвитком у школярів професійних інтересів. Для ефективного інформування учнів про певну професію використовують її професіограму, що передбачає розкриття таких питань: 1. Як називається робота, у чому її суть? (Назва роботи, спеціальності, професії, посади, можливого робочого місця, тобто опис істотних характеристик особливостей праці.) 2. Яка ефективність і мета роботи? 3. Що є предметом праці? 4. У який спосіб виконується робота? 5. На основі чого вона здійснюється? 6. Які критерії оцінки результатів праці? 7. Яка кваліфікація потрібна для роботи? 8. За допомогою яких засобів виконується робота? 9. В яких умовах виконується робота? 10. Яка організація праці? 11. Яка кооперація праці? (Хто, що і з ким виготовляє?) 12. Яка інтенсивність праці? 13. Які моменти небезпеки та відповідальності трапляються в процесі роботи? 14. Яку вигоду дає робота працівникові? (Зарплата, премія, пільги, моральне задоволення, суспільне визнання.) 15. Які вимоги й обмеження характерні для роботи?

Вчитель повинен творчо підходити до завдання профорієнтації і виконувати його залежно від конкретної ситуації, теми уроку або принципу викладання матеріалу.

Важливу роль у роботі з професійної орієнтації учнів може уміло відіграти організована позакласна та позашкільна діяльність дитячого колективу.

Однією з форм такої роботи стали екскурсії на підприємства. Для проведення екскурсії підприємство (організація, господарство) виділяє спеціальних екскурсоводів. Організатори екскурсій заздалегідь погоджують з школою тему і дату екскурсії, намічають її тривалість, збирають потрібний інформаційний матеріал, продумують зміст бесід з учнями, враховуючи їхні вікові особливості.

Отже, педагогічний аспект профорієнтації включає вивчення шляхів і засобів підвищення ефективності навчальної і виховної роботи серед молоді з метою її підготовки до свідомого вибору професії, зокрема визначення форм профорієнтаційної роботи школи спільно з виробництвом, сім'єю і громадськістю. Таким чином, поняття „професійна орієнтація” означає науково-практичну систему підготовки особистості до свідомого вибору професії.

Список використаних джерел

1. Захаров И.Н., Симоненко В.Д. Профессиональная ориентация школьников. – М.: Просвещение, 1989. – 198 с.
2. Калугин Л.И., Сазонов А.Д., Симоненко В.Д. Профессиональная ориентация учащихся. – М.: Просвещение, 1983. – 191 с.
3. Професійне самовизначення старшокласників: Метод. посібник / Упоряд. Л. Шелестова. – К.: Вид. дім „Шкільн. світ”, 2006. – 128 с.